زندگی سلام

ZENDEGI-SALAM

ضمیمه روزنامه خراسان

سه‌شنبه • ۲۱ اسفند ۱۳۹۷

۵ رجب ۱۴۴۰ • ۱۲ مارس ۲۰۱۹

شماره ۲۰۰۵۹

۱۲۸۲

درباره مستندهای اجتماعی و حرف‌های مهم‌شان در گفت‌وگو با شاهین صمدپور

نمایش واقعیت‌های زندگی

مهین ساعدی | روزنامه‌نگار

پرونده

جامعه ای که در آن زندگی می‌کنیم، پر از واقعیت‌هایی است که جان می‌دهند برای ساخت انواع مستند اجتماعی! مستندهایی که از دل اجتماع بیرون کشیده می‌شوند و با طرحی ساده و گویا بر دل مردم می‌نشینند. می‌توان به آن‌ها استناد کرد و مصادیقی برای تعریف کردنشان برشمرد. این سبک فیلم‌ها که به‌نوعی برشی از تاریخ به حساب می‌آیند، قابلیت دارند هرزمان که نیاز به بازگویی از یک رخداد حس شد به آن‌ها رجوع کنیم. در واقع هر فیلمی که بدون اضافه کردن عناصر درام و با به تصویر کشیدن واقعیت ساخته می‌شود، یک فیلم مستند محسوب می‌شود. مستندساز با ساخت یک مستند، مدرکی تاریخی، سیاسی و اجتماعی را به ثبت می‌رساند و مخاطب با دیدن فیلم به فرهنگ، پوشش و سبک زندگی مردم آن منطقه آگاه می‌شود. مستندساز اجتماعی، آیینه‌ای برای دیدن، آگاهی و یادآوری است. در این پرونده ضمن تعریف دقیق‌تر از معنای مستند اجتماعی به گوشه‌ای از تاریخ پیدایش این سبک فیلم پرداخته‌ایم و با «شاهین صمد پور» یکی از مطرح‌ترین مستندسازهای اجتماعی کشورمان گفت‌وگو کرده‌ایم.

تعریف دقیق مستند اجتماعی

مستند، فیلمی است که با واقعیات سروکار دارد، نه با قصه‌ها و ماجراهای تخیلی و می‌کوشد واقعیت را چنان که هست به نمایش بگذارد و تا حد ممکن از دستکاری در آن پرهیز کند. به همین دلیل، این فیلم‌ها با آدم‌ها، مکان‌ها، رویدادها و فعالیت‌های واقعی سروکار دارند. ارائه واقعیت در هر حال متضمن دستکاری، انتخاب، حذف و شکل دادن است. به همین دلیل فیلم‌های مستند را باید براساس میزان کنترلی که فیلم ساز هنگام ضبط واقعیت اعمال می‌کند، ارزیابی کرد اما نکته‌ای که درباره تمام فیلم‌های مستند صادق است، این است که آن‌ها می‌کوشند حسی از واقعی بودن آن چه می‌بینیم و می‌شنویم را به ما القا کنند. واژه مستند را اول بار «جان گریرسن» (مستندساز و منتقد سینما) در نقد فیلم «موانا» ساخته «رابرت فالاهرتی» به کار برد. «گریرسن» بعدها این واژه را معادل «برخورد خلاقه با واقعیت» دانست و سرانجام در سال ۱۹۴۸ اتحادیه جهانی سینمای مستند این واژه را تصویب و آن را چنین تعریف کرد: «ضبط سینمایی هر جنبه‌ای از واقعیت که با فیلم برداری واقعی و بدون دستکاری یا با بازسازی وفادارانه و معقول رویدادها، روی فیلم با هدف گسترش بخشیدن به دانش و درک مردم و ارائه مسائل و راه‌حل‌های آنان به عینی‌ترین و واقعی‌ترین صورت ممکن انجام شده باشد.» چون مستند به گستره وسیعی از فیلم‌ها اطلاق می‌شود، منتقدان و فیلم‌سازان عبارات هم عرض دیگری به کار می‌برند، برای مثال؛ مستندهای تبلیغاتی، آموزشی، داستانی، اجتماعی، تاریخی و سیاسی.

آشنایی با تاریخچه فیلم‌های مستند و معروف‌ترین آن‌ها

در حقیقت فیلم‌های اولیه تاریخ سینما، همگی به نوعی مستند بودند. برادران «لومیر» در شروع کارشان یک سری فیلم ساختند که همگی را از زندگی روزمره مردم تهیه کرده بودند، برای مثال «ورود قطار به ایستگاه». در آمریکا هم، ادیسون و همکارانش، فیلم‌هایی از اتفاقاتی که در محل کارشان می‌گذشت، می‌گرفتند که به نوعی مستند محسوب می‌شدند.

زندگی با اسکیموها

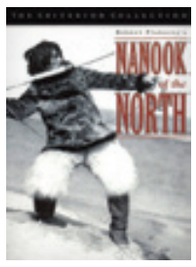

سینمای مستند به معنا و مفهوم امروزی آن با فیلم «نانوک شمالی» ساخته «رابرت فلاهرتی» آغاز شد. او یک معدن‌شناس بود که در منطقه قطب‌شمال کانادا، فعالیت می‌کرد. زندگی سخت اسکیموهای ساکن در آن محل توجه او را جلب کرد. او در سال ۱۹۲۰ به آن محل رفت تا در میان یک خانواده اسکیمو زندگی کند و از زندگی روزانه این مردم فیلم بگیرد. پس از ۱۶ ماه با فیلم‌های گرفته شده به آمریکا بازگشت، فیلم‌ها را تدوین و فیلمی مستند به نام نانوک شمالی به مدت ۷۵ دقیقه ساخت. این فیلم هم توجه منتقدان و هم تماشاگران را جلب کرد.

زندگی مردم یک جزیره

«موانا» مستند دیگر «فلاهرتی» از زندگی مردم جزایر دریای جنوب در «ساموا» بود. ساخت این فیلم، ۲۰ ماه طول کشید. فلاهرتی در این فیلم از نگاتیوهای «پانکروماتیک» استفاده کرد که تازه به بازار آمده بودند و به تمام طیف‌های رنگی قابل دید، حساس بودند. همچنین او از عدسی تله فتو برای ایجاد عمق میدان، بسیار استفاده کرد. این فیلم از سوی منتقدان تمجید شد اما از سوی تماشاگران عادی چندان با استقبال روبه‌رو نشد. اگرچه فیلم‌های فلاهرتی از پیش برنامه‌ریزی شده و حتی گاه‌ترین شده بودند اما دستاوردهای درخشانی به حساب می‌آمدند که شیوه‌های مختلف زندگی را نشان می‌دادند.

مرد دوربین به دست

جنبش مهم دیگر در عرصه مستندسازی در دهه ۲۰ میلادی و در شوروی جریان داشت و سردمدار آن «آنژیگاورتوف» بود. او در سال ۱۹۱۸ یعنی اوج درگیری‌های داخلی شوروی به عنوان تدوینگر حلقه‌های خبری، فعالیت می‌کرد. «ورتوف» در آغاز به همین راضی بود که فیلم‌ها را صرفا به صورت کاربردی و مفید سرهم کند اما رفته رفته، دست به تجربه‌هایی زد تا از طریق تدوین، بر شدت بیان فیلم‌ها بیفزاید. کامل‌ترین و مهم‌ترین فیلم او «مرد دوربین به دست» است.

مستندسازی مسئولانه

بعد از «فلاهرتی» و «ورتوف»، سرشناس‌ترین نام در تاریخ سینمای مستند، «جان گریرسون» انگلیسی است. او تعدادی از جوانان مشتاق را دور هم جمع کرد و نهضتی به راه انداخت و آن را «مستندسازی مسئولانه» نامید. گریرسون و گروهش طی ۱۰ سال در حدود ۳۰۰ فیلم عرضه کردند. فیلم‌های این گروه، زندگی مردم انگلستان را به تصویر می‌کشید و مسائل و مشکلات اجتماعی را مطرح می‌کرد. پس از این موج‌ها بی‌تردید چشمگیرترین توسعه‌ای که در سینمای مستند رخ داد، مطرح شدن «سینما-وریته» در فرانسه و سینمای بی‌واسطه در آمریکا بود. هردوی این جنبش‌ها، تحت تاثیر فیلم‌ها و آثار مستند تلویزیونی قرار داشتند و در شکل‌گیری آن‌ها، ورود دوربین‌ها و ضبط صوت‌های سبک، عدسی زوم و فیلم‌های حساسی که در نور طبیعی هم قابل استفاده هستند، نقش مهمی داشت. اگرچه تولید فیلم‌های مستند به دلیل نداشتن نمایش عمومی آن‌ها (زیرا تماشاگر عام ندارند و از نظر تجاری چندان موفق نیستند) با اشکال روبه‌رو است اما برخی از آن‌ها چنان تصویر تکان‌دهنده‌ای از جهان و زندگی ارائه کرده‌اند که اکران عمومی آن‌ها بسیار موفقیت‌آمیز بوده است که در این میان می‌توان به فیلم «بخش هارلن، آمریکا» ساخته «باربارا کاپل» که درباره اعتصاب معدنچیان است، اشاره کرد.

گپ و گفتی با «شاهین صمدپور»، مستندساز اجتماعی درباره حضور پررنگش در فضای مجازی

۵ سال پربیننده‌ترین مستندهای تلویزیون را ساختیم

«صمدپور» را پس از مستند جنجالی «شوک» به‌عنوان یک گزارشگر مسائل اجتماعی می‌شناسیم. او برای اولین بار مستند بی‌پرده‌ای از تابوهای اجتماعی ساخت که حرف‌های متفاوتی داشت. این روزها با این که صمدپور آثارش را در شبکه‌های اجتماعی منتشر می‌کند اما بیشتر کارهایش سروصدا به راه می‌اندازد و موجی در پی دارد. با او درباره این روزها و فعالیت‌هایش در فضای مجازی گفت‌وگو کردیم.

چه اتفاقی از «شاهین صمدپور» یک مستندساز مسائل اجتماعی ساخت؟

حدود ۲۰ سال پیش یک دوربین هندی کم داشتم و از هرچیزی که توجه‌ام را جلب می‌کرد، فیلم می‌گرفتم. ساخت مستند «شوک» ورود حرفه‌ای‌تر من به دنیای مستند بود. سه سالی می‌شود ممنوع‌الکار هستم و حتی مستند کلاهبرداری‌های اینترنتی که قبلا ساخته بودم با سرِ حذف شده من پخش شد. همیشه سعی کرده‌ام که کار تکراری تحویل مردم ندهم. مثلا اگر سرقت مسلحانه کار می‌شد، دیگر روی آن کار نمی‌کردم یا کار متفاوتی می‌ساختم. بعد از ممنوع‌التصویر شدنم از صداوسیما به سراغ فضای مجازی رفتم و شروع به ساخت مستندهای کوتاه مناسب فضای مجازی کردم که به دلیل ذهنیت مردم از شوک، بسیاری فکر می‌کردند تکه‌هایی از مستند شوک را پخش می‌کنم در حالی که من صرفا مستندها را برای فضای مجازی می‌سازم.

چه نمره‌ای به شوک و مستندهای این روزهای فضای مجازی‌تان می‌دهید؟

زمانی که شوک ساخته می‌شد، قرارداد تهیه کننده با شبکه برای یک قسمت کامل، سه میلیون و ۶۰۰ هزار تومان بود. افزون بر این چون صداوسیما روی مستندهای اجتماعی خیلی حساسیت دارد، کلی سانسور هم روی مستند اعمال می‌شد اما با تمام آن سانسورها ما توانستیم تماشاگرانی را به دست بیاوریم و پنج سال پربیننده‌ترین مستند صداوسیما به اذعان روابط عمومی‌اش باشیم. با همه این محدودیت‌ها و مسائل فکر می‌کنم، می‌توانم نمره ۱۶ یا ۱۷ به آن بدهم. در فضای مجازی هم بررسی می‌کنم، کجا خلأ داریم و می‌شود کار درست درمان تحویل داد.

در فضای مجازی با چه مشکلاتی مواجه هستید؟

وقتی وارد فضای مجازی شدم، با مشکل زمان روبه‌رو بودم، در حالت طبیعی وقتی مستند می‌ساختم، ۵۰ دقیقه زمان داشتم و باز دچار کمبود وقت می‌شدم اما حالا در فضای مجازی باید مستندهایی با حداکثر زمان دو دقیقه‌ای می‌ساختم! جدای از این برخلاف عده‌ای که پرداخت من از مسائل را می‌پذیرفتند، تعداد زیادی هم با آن کنار نمی‌آمدند و قضاوت‌هایی می‌کردند؛ این که برای چی باید این موضوعات مطرح شود، چه گره‌ای را قرار است باز کند یا این که اصلا «شاهین صمدپور» کی هست که در این زمینه فعالیت کند! اما رفته رفته مردم متوجه شدند که دنبال شوآف کردن نیستم، اهل حاشیه و پول درآوردن از این راه هم نیستم. شغل من آزاد است و در کنار آن کارهای متفرقه مثل مجری‌گری انجام می‌دهم و راضی هستم. امروز می‌بینم وقتی ویدئویی منتشر می‌کنم بالای هفت یا هشت میلیون بار دیده می‌شود، کامنت‌ها را می‌خوانم و متوجه می‌شوم چقدر نگاه مردم فرق کرده و رشد داشته است. ضمن این که ممنوع‌الکار شدنم از صداوسیما برای من هدیه خدایی بود. من را در مسیر درستی قرار داد و مردم هم می‌دانند کسی که شغلش در تلویزیون را از دست داده است، هیچ‌کدام از کارهایش لوگو ندارد و در نهایت لوگوی خیریه استفاده شده است و در صفحه‌اش هم تبلیغی ندارد، نیامده که نانش را در غم و غصه مردم بزند تا درآمد پیدا کند. این مسائل باعث شده است مردم به من اعتماد پیدا کنند و من هم راضیم.

چرا کودکان دغدغه اصلی بیشتر مستندهای شما هستند؟

هدف‌ها مدام تغییر می‌کند ولی الان و امروز تلاش می‌کنم در زمینه کودکان در اندازه استعداد و توانایی‌ام کاری انجام بدهم به خصوص کودکان بدسرپرست و کودکانی که به آن‌ها تعرض می‌شود چرا که به دلیل فرهنگ و باورهای سنتی‌مان در این باره مشکلات زیادی داریم. متاسفانه جای متجاوز و قربانی عوض شده است؛ متجاوز به کودک دست درازی می‌کند ولی خانواده‌اش از ترس آبرو حتی شکایت هم نمی‌کنند. من فرزند طلاق هستم و سختی‌هایی داشته‌ام و حتی یک سال قرار بود به برنامه ماه عسل بروم که نشد. پدر من اهل کتک زدن بود، اعتیاد شدید داشت و من هم مشکلات خاص خودم را داشتم، شاید این یکی از دلایلی باشد که در ناخودآگاه همیشه دنبال این مسائل هستم. حس می‌کنم در زمینه کودکان مشکلات فراوانی داریم و قوانین حمایت‌گرانه‌ای هم وجود ندارد.

جدول سخت [شماره ۵۶۶]

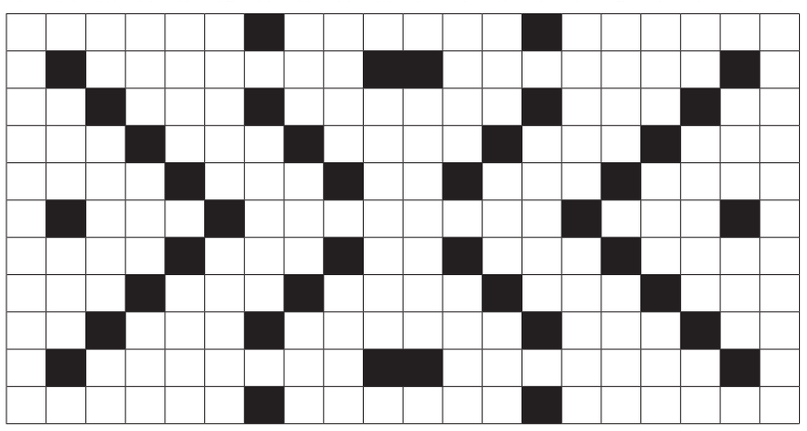

افقی:

۱- دوال - نوئل - واحد اندازه گیری زاویه ۲- نماهنگی با صدای علی لهراسبی - از بخش‌های اوستا ۳- واحد شمارش سیگار - جد - ضربه فنی در بوکس البته حروفش برعکس شده - حافظه - دربست کارخانه ۴- هریک از تقسیمات کوچک یک اندام - عظمت - شکسته و پوسیده - بت - پیشخوان ۵- چاه‌ها - کلمه تنبیه - رود اروپا - بانگ - لوبیا روغنی ۶- بی‌خبر از گرسنه - خط مصریان باستان - افسانه ۷- بستر - سعی - عدد ورزشی - بی‌مو - نزدیک بین ۸- انباره - آلوده - ستون خیمه - اغتشاش - پسر ۹- فرمان هنری - مزد - فیلسوف آلمانی و از هواداران نئوکانتیسم - دام - هرگز نه ۱۰- کاسنی صحرایی - کاغذ مصری ۱۱- پسر جنگل - کوهستانی در زاگرس - دارایی

عمودی:

۱- ورزشگاه خانگی تیم اسپانیول ۲- نیک - عشیره ۳- شهر بی‌دفاع - از انواع باکتری - لبریز ۴- پسوند حفاظت - شش - پول خارجی ۵- مقرب - درگوشی ۶- دوچرخه - عنکبوت ۷- شهری در خراسان جنوبی ۸- لقبی اشرافی در اروپا - زخم - پیش ۹- اسب خوشراه - پایتخت بنگلادش ۱۰- رب النوع زیبایی در یونان ۱۱- پستاندار علف‌خوار استرالیا ۱۲- بایر - شبدر ۱۳- آداب - عزم - شستن و پاکیزه کردن ۱۴- سی‌وهفتمین سورهٔ قرآن کریم ۱۵- گیاهی از خانوادهٔ ریواس با ساقهٔ خزنده که مصرف دارویی دارد - یک صدم فرانک ۱۶- پوست دباغی‌شده - مشورت ۱۷- درخت اعدام - ظلم - فلز چهره ۱۸- عنصر غیرفلزی از گروه هالوژن‌ها - برآمدگی گوشتی در غشای مخاطی - زهر ۱۹- فوری - جنبش ۲۰- اخترشناس شهیر لهستانی

حل جدول شماره ۵۶۵

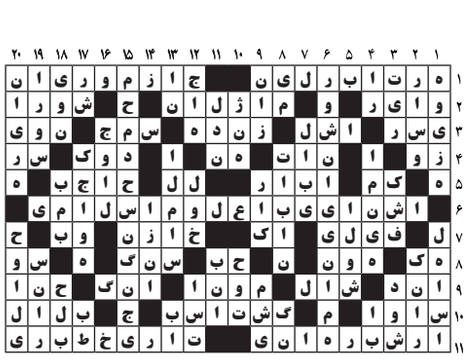

جدول متوسط [شماره ۷۳۵۵]

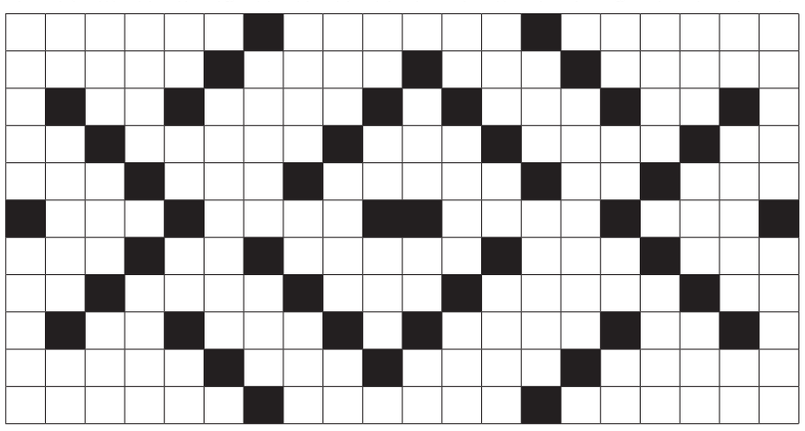

افقی:

۱- مسرور - دخمه - آهنگ ساز ناشنوا ۲- ناپسند - زوج نیست - راهزن - سدی در اطراف مشهد ۳- دور دهان - مدرک - گیرا - دشمن سخت ۴- مادر - سرگرد سابق - ابزار - کنج - نیا ۵- بد ذات قصه‌ها - راس - ودیعه - عوض - فرومایه ۶- سلاح کمری - سمت چپ - قاره پهناور - نارس ۷- آزمون - کاشف واکسن آبله - ظرف سفالی دسته‌دار که در آن آب می‌ریختند - جسر - سنه ۸- مساوی عامیانه - فرکانس - آتش - صدمه - شکوه‌گر جدایی‌ها ۹- شامه نواز - ثمر - پیروان - دو یارهم قد ۱۰- پافشاری - وصله - حرارت - اکسیر ۱۱- هم زلف - بیمناک - هواپیمای بی‌موتور

عمودی:

۱- گیاه پرچین - اسید ۲- از بروته‌ها - همزن خارجی - حرف همراهی ۳- خاک سپاری - واحد اختلاف پتانسیل الکتریکی - خرج غیر ضروری ۴- از پیامبران الهی - نیرو ۵- واحد سطح - بنیان - اتمسفر - ضمیر جمع ۶- کشوری کوچک در شمال آمریکای جنوبی ۷- مرتجع معروف - درجه‌ای در ارتش ۸- خنک - عدد فوتبالی - جلد ۹- رفوزه - فرمانروایان - فن ۱۰- مصیبت - ریشه - علامت جمع فارسی ۱۱- برگ برنده - پیکر - اهلی ۱۲- خراج - لاستیک - مادر لر ۱۳- جاده‌ای بین تهران و مازندران - سقف دهان - مطمئن ۱۴- جلی - لیکن ۱۵- از پایتخت‌های اروپایی ۱۶- تنها - پهلوان - قدم یکپا - بی‌مو ۱۷- خرمن ماه - ضروری ۱۸- دعا - گردن زن غلات - درس نخوانده ۱۹- دوستی - تاخت و تاز - دست عرب ۲۰- قرار دادن - سخنان نامربوط و بیهوده
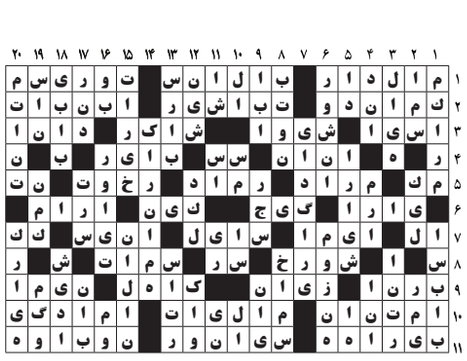
حل جدول شماره ۷۳۵۴